

Juhelhányás Csíkmadarason

A juhelhányás a juhászok éves tevékenységét lezáró szokás. Csíkmadarason az esemény időpontja – más székellyföldi falvakhoz hasonlóan – általában Katalin napjára esik, azonban az időjárás függvényében állapítják meg a juhászok annak lezajlási idejét, ugyanis a juhok elhanyását az első hó lehullása után hajtják végre.

A szokásban a juhokért felelős pásztorok, a felettük álló bács, valamint a juhtartó gazdák (több, mint 50 személy) vesznek részt. Az esemény általában egy napig tart. A juhászok a falu nyájával (360 darab juh) kora reggel érkeznek az esemény helyszínére, amelyet legalább egy órával azelőtt előkészít az esemény fő szervezője, a bács. Az előkészületek kiindulópontja egy olyan helyszín kiválasztása, amely megfelelő a legelőről hazatérő juhok összegyűjtésére. A helyszín kiválasztása tehát már korábban megtörténik. A bács feladata, hogy időben értesítse a juhtulajdonosokat az esemény helyszínéről és időpontjáról.

Térhasználat tekintetében a juhelhányás a helyben maradó szokások közé sorolható, mivel egy meghatározott helyen zajlik, csupán a juhok szálláshelyre való hajtáskor figyelhető meg a kötött térből való kilépés.

A falu bácsa, Vánca Imre az elsők között érkezik a helyszínre, majd egymást követően érkeznek meg a gazdák, akik többnyire az idősebb generáció tagjai közül kerülnek ki. Ez azzal magyarázható, hogy inkább a falu idősebb tagjai foglalkoznak juhtartással. A nemek tekintetében a férfiak dominanciája figyelhető meg, de ez nem zárja ki azt, hogy nő jelenhessen meg a helyszínen. A bács elmondása szerint vannak esetek, amikor nő (pl. özvegyasszony) érkezik, hogy hazakísérje a legelőről visszatért juhait. A szokásban résztvevők mind aktív szereplői a juhelhányásnak, ugyanis az eseményt megszervező báccsal együtt készítik elő a terepet, majd válasszák ki juhaikat.

A juhok nyájából való kiválasztása megoszlik a gazdák és a bács között, a bácsnak annyiban van domináns szerepe, hogy ő az egész éves tapasztalata és nyilvántartó füzete alapján könnyebben tudja azonosítani a juhokat.

A helyszínen megjelent személyek mindannyian ismerik az esemény pon-

tos forgatókönyvét, tudják, hogy a juhelhányás mozzanatai milyen sorrendben követik egymást. Ezzel biztosítják, hogy ne alakuljon ki káoszhelyzet, minden a megfelelő rendben történjen.

Az esemény résztvevőinek viselkedését a jókedélyűség jellemzi. Amellett, hogy minden gazda arra törekszik, hogy megtalálja juhait, közben gyakran beszélget, tréfálgat a többi gazdával. E tekintetben a juhelhányás olyan esemény, amikor találkozhatnak a falu távolabbi részeiben lakó gazdák is egymással, lehetőség adódik beszélgetésre olyan személyekkel, akikkel ritkábban állnak szóba. Így bizonyos tekintetben közösségformáló hatása is van a tárgyalt eseménynek. De negatív vonásai is lehetnek, melyek csupán időnként jelentkeznek, és a bács, illetve a juhtartó gazdák közötti konfliktusban nyilvánulnak meg. Konfliktushelyzetre adhat okot az, ha valaki nem találja meg a nyájban a saját juhát.

A juhelhányás nem tartozik a szertartásossá vált szokások körébe. Az eseménynek meghatározott felépítése van, de nagy szerepet kap a spontaneitás, ugyanis sokszor a figyelmen vagy a véletlenen múlik az, hogy a gazdák közül ki találja meg előbb a juhait. A szokásban nincsenek szertartásszerű szövegek, a gazdák és a bács, illetve a gazdák közötti spontán beszélgetés, tréfálgatás jelenti az esemény szöveges részét. Korábban a szokás az esti mulatság során, az italozás mellett elhangzott dalok szövegeivel egészült ki, ez napjainkban néha elmarad.

A bács elmondása szerint a juhok őszi behajtásának helyszíne változik. A korábbi években a falu belterületén lévő üres telekre hajtották be a juhokat, ott került sor azok kiválasztására. Újabban a Csíkmadaras határában levő *Kovács kertje* nevű hely bizonyul megfelelő helyszínnek. Az esemény résztvevői közvetlenül érkezésüket követően pálinkával köszöntik egymást és a juhokért egész éven át felelősséget vállaló bácsot. A bácsnak a juhok tavaszi kihajtásának ideje – amely általában Szent György napjára esik – és Katalin napja között kell felelősséget vállalnia a juhokért. A felelősség azonban csak részben hárul rá, ő ugyanis nem tartózkodik állandó jelleggel a juhok nyári szálláshelyén (*esztenán*), hiszen ezt a szerepet a juhászok töltik be, akiket a juhok fejése, a tejfeldolgozás, illetve az őrzésben, terelésben vállalt szerep szerint különböztetnek meg. A juhok fejésében részt vállaló pásztor *fejőpásztor*nak, a csupán tereléssel foglalkozót pedig *monyator*nak vagy *eszterungahajtónak* nevezik. Ha legeltetés idején károsodik a nyáj, a bács a juhászok béréből számítja le az elvesztett állat árát.

A szokást előkészítő események része a *kosár* felállítása, vagyis annak a *lészakerítésnek* a felállítása, amelyet nem sokkal a bács megérkezése után, több darabban, szekéren hoznak a helyszínre. A bács a lészákat a már a helyszínre érkezett gazdák segítségével állítja fel oly módon, hogy abban egy nagyobb rész szolgál a teljes juhnyáj beterelésére, emellett pedig kisebb részeket, *szorítókat* is elkülönítenek abból a célból, hogy azokba gyűjtsék össze egy-egy gazda nyájából kiválasztott juhait. A lészák fölállítását követően a helyszínre érkeznek a juhnyáj, amelyet általában egy vagy két pásztor kísér. A juhok legeltetési helye a tavaszi időszakban, illetve ősszel, Szent Mihály és Katalin napja között a falu határában található. Nyári legelőként a *Naskalat vidéke* vagy a *Hargita-hegység* szolgál. Miután a juhokat behajtják a számunkra fölállított *kosárba*, a gazdák szemügyre veszik a juhokat és próbálják megállapítani, hogy melyik a sajátjuk. A gazdák segítségére van a juhokat őrző pásztor, de leginkább a bács, aki a helyszínen a juhokat nyilvántartó füzetet használja egy-egy gazda juhainak felismerésében. A nyilvántartó füzet a juhok fő ismertetőjegyét, va-

gyis a füljegyet tartalmazza, emellett a füzetben fel van tüntetve a juhok fülén található számjegy, valamint a juhok birtokló gazda neve. A füljegyek a korábbi megjelölései a juhoknak. Minden csikmadarasi gazda különböző füljegyet használ juhain, leginkább ez alapján ismeri fel mindenki a sajátjait. A fülre helyezett számjegy már állategészségügyi szabályozás folytán került használatba, de természetesen ez is fontos azonosítóként szolgál a juhok kiválasztásánál.

A gazdák a juhaikat a szorítókbá terelik. Miután a soros gazdának az összes juhát kiválasztották, kiengedik azokat az elkülönített részből. Ezt követően a gazda hazaterelheti juhait. Egyes gazdák szekérral érkeznek jószágaikkal. Feltehetően azok szállítják haza szekérral juhaikat, akik a juhelhányás helyszínétől távolabb eső falurészben laknak.

A juhtartó gazdák nem azonos időben, hanem egymást követően érkeznek a helyszínre, ezzel is elősegítve azt, hogy senkinek ne kelljen túl sokat várakoznia. Miután egy gazda kiválasztja a juhait, általában távozik a helyszínről, átadva a teret másoknak. A juhelhányás késő délutánig zajlik. Néhány esetben ekkor történik meg a bács kifizetése is.

Vánca Imre elmondta, hogy gyakran szerveztek a juhelhányás napján esti mulatságot, ahova a bács meghívta a gazdákat és megvendégelte őket. Hiány esetén egykor a multság ideje alatt a bácsnak le kellett táncolnia a hiányt. Ez egy olyan cselekmény, amely feloldotta a hiányból adódó feszültséget a juhtartó gazdák és a bács között.

A vizsgált szokásban néhány tárgyi elem is megjelenik. A tárgyi elemek a reprezentációt, a megjelenést szolgáló tárgyak körébe sorolhatók, nem túl látványosak, de hozzájárulnak egy-egy személy szerepének hangsúlyozásához. Ilyen tárgyi elem a pásztor faragott botja vagy a bács által használt nyilvántartó füzet. Mindkettő egy-egy személy státusának kiemelésére szolgál.

Ha a szokás szereplőinek ruházatát vesszük szemügyre, az állapítható meg, hogy a személyek az időjárásnak megfelelően öltöznek, az öltözet a gazdasági tevékenységhez kapcsolódva a hétköznapi viselet részét képezi.

Kinetikus kódként, mozgatóelemként a gesztusok a juhászatban és azon belül a juhelhányás szokásában is meg-

jelennek. A helyszínre érkező gazdák között a kommunikáció vezérfonala az esemény, vagyis a juhok széthányása köré szerveződik, ebben helyet kapnak a különböző gesztusok, kézmozdulatok, tekintetek formájában. Szertartászerű mozgatócselekvés a juhelhányáson belül nem jelenik meg. Nem így van ez a juhok tavaszi kihajtása idején, ugyanis Csikmadarason láncon átléptetve hajtják ki téli szálláshelyükről a juhokat, ezzel biztosítva azt, hogy azok ősszel szerencsésen hazatérnek a legelőről.

Egy másik kapcsoló elem a *füstölés*, amely elsősorban Szent György napján gyakorlott, és az állatok tavaszi kihajtásával kapcsolatos mágikus cselekvésekben fordul elő. Ennek szerepe, hogy a juhokat a nyári legeltetés idején ne érje betegség vagy vadállat támadása. Ugyanilyen hiedelmen alapuló cselekvés a karácsony és szilveszter közötti időszakban a *juhnyíró olló összekötése*, amellyel a rituális cselekvést végrehajtó személy azt előzi meg, hogy a havasi legelőn tartózkodó juhai a következő évben farkas áldozatául essenek.

A juhelhányás szokását vizsgálva, elsősorban a szokás szereplőire, az általuk mondott szöveges megnyilatkozásokra, a szokásesemény kinetikus és tárgyi kódjaira, valamint a szokás tér- és időhasználatára terjedt ki a figyelem. Mindezek az elemek együttesen alakítják a vizsgált esemény jellegét.

Salló Szilárd

Adatközlő: Vánca Imre bács
(Született 1977-ben. Lakhely: Csikmadaras.)

